

наукових праць (спецвипуск): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової ланок у контексті суб’єктної парадигми освіти”. 17–18 травня 2007 року / за заг. ред. проф. В. Сипченка. Слов’янськ: Видавничий центр СДПУ, 2007. 415 с.

3. Формування мотивів навчання. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4277.html>.

References

1. Instruktyvno-metodychni rekomendatsii shchodo zabezpechennia nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osvity. Dodatok do lysta MON Ukrainy vid 19.04.2018 № 1/9-249. URL: <http://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/nastupnist/recomendazii.doc>.
2. Sadova T. Piznavalna aktyvnist yak umova formuvannia intelektualnoi hotovnosti doshkilnykiv do shkilnoho navchannia. Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu. Zbirnyk naukovykh prats (spetsvypusk): materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii “Realizatsiia pryntsyphu nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї lanok u konteksti subiektnoi paradyhmy osvity”. 17–18 travnia 2007 roku / za zah. red. prof. V. Sypchenka. Sloviansk: Vydavnychiy tsentr SDPU, 2007. 415 s.
3. Formuvannia motyviv navchannia. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4277.html>.

Одержано статтю: 9.10.2019

Прийнято до друку: 31.10.2019

УДК 376 – 056.36

DOI: 10.15330/esu.17.153-159

Наталія Матвеева,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”
(м. Івано-Франківськ, Україна)

Nataliia Matveieva,

Candidate of pedagogical sciences (PhD),
Associate Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian
National university (Ivano-Frankivsk, Ukraine)
nataliematveieva@gmail.com

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА МОВЛЕННЄВІ ПОРУШЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

THE FACTORS OF THE IMPACT ON SPEECH DISORDERS IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Н.Матвеева наголошує на тому, що мова забезпечує потреби особистості у спілкуванні, ознайомленні з навколишнім світом, нормами взаємодії між людьми, реалізації власних задумів та потреб. У статті проаналізовано основні чинники впливу на появу порушень мовлення у дітей. Автор розглядає різні аспекти проблеми виникнення мовленнєвих порушень, а саме: біологічний, соціально-психологічний, педагогічний. Актуалізується необхідність родинного виховання на усталених традиціях українського народу, збереження звичаїв та морально-етичних цінностей, які загалом дозволяють розвинути мовлення особистості на відповідному рівні. Стаття розкриває основні вимоги Державного стандарту щодо навчання осіб із порушеннями мовлення, а також визначає чіткі завдання задля підвищення ефективності та якості навчання учнів.

Ключові слова: спілкування, мовлення, мова, соціалізація, розвиток, мовленнєві порушення, корекція, успішність.

The article analyzes the main factors influencing the occurrence of speech disorders in children. The author examines various aspects of the problem of speech disorders, namely: biological, socio-psychological, pedagogical. Particular attention should be paid to the assessment of individual factors that provoke the appearance of different types of speech impairment at an early age. In the article the necessity of family education on the established

traditions of the Ukrainian people, preservation of customs and moral and ethical values, which in general allow the development of personality broadcasting at an appropriate level, is actualized.

N. Matveeva emphasizes that the language provides the needs of the individual in communication, familiarization with the world, norms of interaction between people, the realization of their own ideas and needs. The article outlines the basic requirements of the State Standard for the Education of People with Speech Disorders, and sets out clear objectives for improving the efficiency and quality of student learning. Among them, the author identifies: the amount of educational material that should be available to children with this type of abuse; determining students' levels of learning in accordance with the complexity of speech disorders; establishment of requirements, criteria and forms of assessment of students' knowledge; selection of necessary and effective corrective and developmental means, intended to prevent failure and backwardness of students with speech disorders, etc.

The author emphasizes that disorders of the speech development of the child have a negative impact on their general, psycho-emotional state. In the presence of this type of abuse, such children are not able to properly absorb the educational material, communicate and build a friendly relationship, which generally provokes difficulties both in education and in the process of socialization of the individual. Therefore, the author presents an outline of the basic actions that a child must perform in order to form spelling skills and develop speech according to age standards.

Key words: *communication, speech, language, socialization, development, speech in violations, correction, success.*

Актуальність проблеми. Суспільні та часові вимоги, що постають перед кожною сучасною людиною актуалізують потребу формування її як “мовної особистості”, готової до використання чималого потоку інформації та оперування ним, здатної вести конструктивний діалог, особистості, яка добре володіє не лише рідною, а й іноземними мовами. В епоху нового тисячоліття мовна культура розглядається на кшталт стрижневого показника загального рівня особистості, його інтелектуальних, духовних, морально-етичних задатків, норм та цінностей: “Оволодіння нормами літературної мови є ознакою культурності...” [1, с. 44]. На цьому наголошують нормативні документи про освіту, як-от: Закони України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про вищу освіту”, Державний стандарт початкової освіти, оновлені програми НУШ тощо. Зокрема оновлена програма Нової Української Школи та ухвалені вимоги щодо виконання змістових ліній Державного стандарту початкової освіти акцентують увагу на розвитку пожиттєво необхідних умінь і навичок, які є важливими щодо всебічного розвитку особистості. За такого підходу на особливу увагу заслуговує розвиток мовлення та мови особистості у період дитинства, коли закладається підґрунтя її характеру, моральних якостей та цінностей. Саме тому закладені уміння та навички спілкуватися, читати, працювати із книгою, аналізувати прочитане, самостійно збагачувати словниковий запас є вкрай необхідними. Мова забезпечує потреби особистості у спілкуванні, ознайомленні з навколишнім світом, нормами взаємодії між людьми, реалізації власних задумів та потреб. Натомість доволі часто відсутність мовленнєвих навичок або певні їх порушення слугують причиною встановлення неправильної думки про ту чи іншу людину (дитину), її розумовий чи загальний рівень розвитку. Ураховуючи даний факт, мовний розвиток особистості виступає одним із основних завдань батьків та педагогів, навчальних та позашкільних, спеціальних закладів (спочатку дошкільних, а потім – ЗОШ). Так, порушення мовленнєвого розвитку дитини мають негативний вплив на її загальний, психоемоційний стан. За наявності даного виду порушень такі діти не здатні належно засвоювати навчальний матеріал, комунікувати та будувати

дружні стосунки, що загалом провокує появу труднощів як у навчанні, так і процесі соціалізації особистості.

Аналіз актуалізованих проблем з означеної проблеми засвідчує, що вона не нова й неодноразово порушувалась низкою науковців, вчителів-практиків, дефектологів. Тема мовленнєвих порушень розглядалась вченими у різних її аспектах, а саме: формування мовленнєвої компетентності (М.Василик, М.Вашуленко, Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонт'єв, Л.Мацько, Ж. Піаже, Т.Потоцька, І.Синиця, Л.Щерба); формування мовної особистості (Ю.Караулов, Ю.Карпенко, В.Кононенко, І.Огієнко, В.Сухомлинський, К.Ушинський); психолого-педагогічний вплив на розвиток особистості та підвищення її культури спілкування (Г.Васянович, Л. Іванова, Г. Коваль, М. Наумчук В.Кононенко, О.Савченко та інші).

Виклад основного матеріалу. Сучасний вчений-лінгвіст В.Кононенко виокремлює основні складові мовної особистості, яка на сьогодні актуалізується у культурному просторі та є результатом освіти. На думку вченого вона включає: а) комунікативну компетенцію, б) мовну спроможність, в) особливе світобачення [3, с. 2]. Науковець В.Кононенко зазначає, що комунікативна компетентність є важливою складовою мовної особистості та виступає результатом навчально-пізнавальної діяльності. Однак практика засвідчує, що система виховання й навчання дітей з мовленнєвими порушеннями, не відповідає їх можливостям. Зміни в системі початкової й загальної середньої освіти в Україні, пов'язані з упровадженням Державного освітнього стандарту, формуванням багатоваріантної освітньої системи у цілому передбачають перегляд підходів до навчання, виховання та розвитку осіб із різними (у тому числі мовленнєвими) видами порушень. Відповідно у освітній галузі започатковується внесення змін до обсягу та змісту навчальних програм, використання на практиці низки психолого-педагогічних прийомів та засобів, що мають сприяти попередженню виникнення можливих труднощів у навчанні, пов'язаних із мовленнєвими порушеннями [4]. Так, основними завданнями Державного стандарту загальної шкільної освіти дітей із мовленнєвими порушеннями виступають: окреслення обсягу навчального матеріалу та рівнів його засвоєння учнями; встановлення вимог, критеріїв та форм підсумкового контролю щодо мінімального рівня засвоєння змісту освіти; визначення корекційно-розвивальних засобів, покликаних попередити неуспішність та відставання учнів із порушеннями мовлення тощо. На наше переконання, важливим етапом у роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями є попередні етапи, які передбачають діагностування даного виду нозології та встановлення рівня розвитку особистості. З іншого боку, чільне місце у подоланні труднощів у навчанні, вихованні, розвитку, соціалізації таких осіб відіграє встановлення причин, що впливають на появу мовленнєвих порушень.

Мовленнєві порушення у дітей (загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ), його фонетико-фонематичної системи (ФФН), темпу й ритму мовлення (заїкання) вирізняються специфікою прояву симптомів, походженням і природою. Загалом мовленнєва функція та її механізми мають складну багаторівневу структуру. Саме тому відповідно до характеру ураження її механізмів (органічного й функціонального), рівня, локалізації та розмірів порушення виокремлюють різні варіанти, що несхожі за характером порушення, ступенем його важкості, наявністю чи відсутністю вторинних (супровідних) порушень. Науковець А.Колупаєва стверджує, що мовленнєві порушення – ті, які пов'язані з функціональними обмеженнями мовлення, а, отже й академічних здібностей та наукованості: “Учні з мовленнєвими порушеннями мають функціональні або органічні відхилення у стані центральної

нервової системи. Вони часто скаржаться на головні болі, нудоту, запаморочення. У багатьох дітей спостерігаються порушення рівноваги, координації рухів... Під час навчання вони швидко виснажуються, втомлюються. Їм притаманні дратівливість, збудливість, емоційна нестійкість. У них спостерігається нестійкість уваги і пам'яті, низький рівень контролю за власною діяльністю, порушення пізнавальної діяльності, низька розумова працездатність..." [2, с. 35].

Мовлення – вища психічна функція головного мозку, а тому будь-які відхилення у його розвитку можуть спричинити появу тих чи інших порушень. Для належного розвитку мови вкрай необхідно, щоб кора головного мозку досягла певної зрілості, був сформований артикуляційний апарат та збережений слух. Відтак, оволодіння правильним усним мовленням – це процес, що включає активні дії особистості, як-от: фізичні рухи мовних органів (зовнішні дії) та зусилля інтелектуально-емоційних (внутрішні дії). Зважаючи на вище означене необхідно виокремити ті дії, без яких орфоепічні навички особистості дитини неможливо сформувані. До них належать (Рис. 1.):

Рис. 1. Складові розвитку мови у дитини

Водночас аналіз актуалізованих джерел з означеної проблеми засвідчує, що причина мовленнєвих порушень – це вплив на організм зовнішнього чи внутрішнього шкідливих чинників або їх взаємодії, які визначають специфіку мовного розладу. Сьогодні існує декілька підходів до розмежування мовленнєвих порушень. Один із них – виокремлення *біологічних* (фактори, які впливають у період внутрішнього розвитку плоду та під час пологів) та *соціально-психологічних* причин, які пов'язані із психічною депривацією дитини (одночасне опанування двох і більше мов, зайва стимуляція мовленнєвого розвитку, неналежне виховання або відчуженість батьків, педагогічна занедбаність, порушення мовлення у оточуючих дитину дорослих). Натомість розглядаючи проблему у медичному векторі можна виокремити такі дві групи причин, що провокують появу порушень мовлення, а саме: внутрішні (ендогенні) і зовнішні (екзогенні). До *внутрішніх чинників* впливу на появу мовленнєвих порушень у дітей входять: а) порушення внутрішнього розвитку плоду (негативні впливи на розвиток плоду); б) негативний вплив на нервову систему плоду у період виношування та новонародженого при пологах та у перші дні народження. Це такі фактори, як: захворювання (серцеві, легеневі, діабет, печінки, нирок, гіпотонія, позитивна антиглобулінова проба, інфекційні захворювання сечового тракту, загальні захворювання, що потребують лікування)

матері під час виношування дитини; наявність у матері новонародженого різних видів алергічних захворювань; переливання крові; перенесений токсикоз при вагітності; імунологічна несумісність резус-фактору крові матері та дитини; акушерська патологія (вузкий таз, зтяжні або стрімкі пологи, передчасне відходження вод, обвиття пуповиною, неправильне передлежання плоду, багатоплідна вагітність, багатоводдя, недостатність плаценти тощо); шкідливі звички матері (куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин); стан після лікування безпліддя, передчасних пологів (до кінця 37 тижня вагітності), ускладнених пологів (кесаревого розтину), два і більше викиднів (абортів); незначний проміжок часу між двома вагітностями (менше одного року); порушення постави матері, її малий зріст; вагітності віком до 18 та після 40 років; психічні навантаження та навантаження соціального характеру (економічні та матеріальні труднощі, проблеми інтеграції, соціалізації тощо). Слід зауважити, що найбільш вагомими щодо негативного впливу на нервову систему плоду виступають гіпоксія – недостатність кисню і родова його травма (місцеве пошкодження плоду, викликане механічним впливом безпосередньо на плід під час пологів). Аналіз літературних джерел медичного спрямування засвідчує, що основними причинами виникнення гіпоксії у плоду є: порушення в роботі серцево-судинної системи матері; перенесені захворювання легень, які пов'язані з захворюванням бронхів або вживанням нікотину жінкою; ранні токсикози (від 4 тижнів вагітності до початку другого її триместру); патології пуповини тощо. Натомість до *зовнішніх чинників* впливу появи мовленнєвих порушень входять: створення комфортних умов розвитку дитини (позитивний емоційний вплив, доброзичливі стосунки оточуючих, манери розмови та поведінки); варіювання форм спілкування дитини із дорослими (емоційне, предметно-дієве, словесне); відповідний до вікових норм мовленнєвий розвиток, розширення кола спілкування в дитини; наслідування батьків як результат спілкування з дорослими, яким властиві певні мовні порушення (заїкання, порушення темпу мовлення, нечітке висловлювання та вимовляння тощо); перенесені психічні травми (переляк, стресові ситуації, страхи, напружена емоційна обстановка в домі). Ці та інші причини є вкрай небезпечними для дитини, позаяк вони провокують виникнення психогенних мовних розладів, так званого “мутизму” – повної відмови від мовного спілкування або невротичного заїкання. Заслугує на увагу й те, що однією з причин появи мовленнєвих порушень у дітей можуть стати загальна фізична слабкість дитини в силу певних причин (часті захворювання, неналежне харчування, відсутність прогулянок на свіжому повітрі). Певний негативний вплив на нервову систему дитини мають й недоношеність плоду у період вагітності матері, порушення обміну речовин, захворювання внутрішніх органів тощо.

Чільне місце у процесі формування відповідного мовлення у дитини відіграє її оточення, спілкування та діяльність. Мова як показник загального розвитку дитини віддзеркалює й те, що відбувається у дитячому світі, навколо неї, за якими принципами здійснюється виховання особистості, на яких традиціях побудований побут та навчання дитини у даній сім'ї. Власне, дорослі повинні стежити не лише за здоров'ям дитини, а й заздалегідь до її появи за своїм репродуктивним здоров'ям. Все, що оточує дитину з ранніх років створює комфортні або навпаки неналежні умови задля її розвитку, у тому числі й мовленнєвого. А тому необхідно створювати атмосферу піднесеного настрою, позитивних емоцій, доброзичливих стосунків задля того, щоб не травмувати психіку дитини з ранніх років. Міцні родинні стосунки, наслідування добрих традицій роду (у вихованні, дотриманні здорового способу

життя) є запорукою успіху щодо збереження мовного здоров'я особистості. Все, що оточує дитину з ранніх років впливає на розвиток її мовлення, бажання спілкуватися та взаємодіяти з іншими, розвивати власне мовлення шляхом читання, гри, участі у різних видах діяльності. Так, відповідно до психолого-педагогічного аспекту означеної проблеми можна виокремити найбільш основні чинники впливу на розвиток мовлення особистості (Рис. 2.):

Рис. 2. Психолого-педагогічні компоненти чинників впливу на виникнення мовленнєвих порушень дитини

Висновок. Отже, на мовленнєвий розвиток особистості впливає чимало факторів, які загалом можна поділити на внутрішні та зовнішні, біологічні та соціально-психологічні. Здебільшого тяжкі види мовленнєвих порушень є результатом перенесених інфекційних захворювань, різного роду травм. Натомість все, що оточує дитину з ранніх років має певний вплив як на її загальний розвиток, так зокрема й мовленнєвий. Це дає підстави стверджувати, що особливу увагу слід звертати на створення належних умов навчання, виховання та розвитку дитини, своєчасно діагностувати будь-які види мовленнєвих порушень та надавати дієву корекційно-розвивальну допомогу з боку батьків, вчителів, медичних працівників та інших фахівців у даній галузі.

Література

1. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства: Підручник. 2-ге вид., стереот. К.: Вид. центр "Академія", 2009. 334 с.
2. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посібн. Вид. доп. і переробл. Вид. група "Атопол", 2011. 274 с.
3. Кононенко В.І. Етнолінгводидактика. Івано-Франківськ, 1998. 156 с.
4. Концепція Державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами//Дефектологія. 1999. № 4. С. 8 – 11.
5. Крутій К.Л. Розвиваємо у дитини мовлення, інтелект і здібності. Запоріжжя: ЛПС. Лтд, 1999. 60с.
6. П'ятницька В.В. Читання в радість // Обдарована дитина. 2011. №7. С. 11-15.

References

1. Karpenko Yu.O. Vstup do movoznavstva: Pidruchnyk. 2-he vyd., stereot. K.: Vyd. tsentr "Akademiia", 2009. 334 s.
2. Kolupaieva A.A., Savchuk L.O. Dity z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia: nauk.-metod. posibn. Vyd. dop. i pererobl. Vyd. hrupa "Atopol", 2011. 274 s.
3. Kononenko V.I. Etnolinhvodydaktyka. Ivano-Frankivsk, 1998. 156 s.
4. Kontsepsiia Derzhavnoho standartu spetsialnoi osvity ditei z osoblyvymy potrebamy//Defektolohiia. 1999. № 4. S. 8 – 11.
5. Krutii K.L. Rozvyvaiemo u dytyny movlennia, intelekt i zdibnosti. Zaporizhzhia: LIPS. Ltd, 1999. 60s.
6. Piatnytska V.V. Chytannia v radist // Obdarovana dytyna. 2011. №7. S. 11-15.

Одержано статтю: 23.09.2019

Прийнято до друку: 17.10.2019

УДК 378.147

DOI: 10.15330/esu.17.159-170

Serhii Medynskii,

доктор педагогічних наук, професор,
Львівський державний університет фізичної
культури, (м. Львів, Україна)

Serhii Medynskii,

Doctor of pedagogical sciences, Professor,
Lviv State University of Physical Culture
(Lviv, Ukraine)

sermedyn@ukr.net

Yuliia Karvatska,

кандидат медичних наук, асистент
Вищий державний навчальний заклад України
"Буковинський державний медичний університет"
(м. Чернівці, Україна)

Yuliia Karvatska,

Candidate of medical sciences (PhD), assistant,
Higher State Educational Institution of Ukraine
"Bukovinian State Medical University"
(Chernivtsi, Ukraine)

jula.karv@ukr.net

ГЕНЕЗА НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ДЕФІНІЦІЇ "ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ"

GENESIS OF SCIENTIFIC APPROACHES TO THE DEFINITION OF "HEALTH-SAVING"

У статті аналізуються підходи до визначення поняття "здоров'язбереження", що поєднують у собі всі сфери соціального життя пов'язані із захистом, збереженням, формуванням та зміцненням здоров'я громадян держави. Актуальність дослідження пояснюється значенням "здоров'язбереження" в розв'язанні соціально значущої проблеми охорони здоров'я особистості через залучення до здорового способу життя; великим потоком педагогічних досліджень в цій області; необхідністю приведення в систему розрізнених теоретичних знань. Виявлення особливостей окремих теорій необхідно для їх подальшого розвитку та впровадження в практику, для забезпечення наступності теоретичних досліджень. Досліджено, що здоров'язбереження формує поведінку, охоплює цілісну систему ціннісно-сміслових установок, емоційно-вольового досвіду, спрямована на самопізнання, саморозвиток і самовдосконалення індивідуального здоров'я, базується на готовності до практичної діяльності по збереженню здоров'я.

Ключові слова. здоров'язбереження, здоров'я, наукові підходи, дефініція.